

KATOLIKUS KÁNTORLAPOK

Szerkeszti: Balogh P. Piusz OPraem,
a gödöllői Premontrei Szent Norbert Egyházzenei Szakközépiskolában

Függönyök

A keresztény liturgiákban sokszor találjuk szemben magunkat függönyökkel — képletes vagy szó szerinti értelemben egyaránt. Mindennapi életünkben a függöny a térelhatárolás, térelválasztás egyik gyakori eszköze: nem olyan szigorú, mint a fal, amin nem lehet áthatolni. Inkább figyelemfölkeltő, szimbolikus értékű jelzés, mögötte titkot sejtünk, amely csak a függöny fellebbentésével válik számunkra hozzáférhetővé. Ugyanakkor a tisztelet, megbecsülés is kifejezésre jut általa az illető tárggyal, cselekménnyel kapcsolatban, ha az nem válik állandó szemlélődés tárgyává.

A szakrális kultúrákban már a mózesi Szentsátornál is találkozunk függönyökkel (Ex 26,31–37), részben a sátor lezárásánál, részben a sátoron belül a szentek szentjének és a frigyszekrénynek az eltakarásánál. Ezt a belső függönyt megőrizte a salamoni templom is (2Par 3,14), majd ennek újjáépítései is. Jézus keresztthalálakor erre vonatkozik a leírás: „*Erre a templom függönye kettéhasadt, felülről egészen az aljáig.*” (Mt 27,51). A mai zsinagógákban a szent iratokat őrző szekrény vagy fülke elé szintén függönyt vonnak (parohet). A legkorábbi keresztény istentiszteleteken ilyen elzárásra nem volt szükség, hiszen az Utolsó Vacsora emlékére a házanként tartott kenyértörésen eleve csak a közösséghez tartozók vettek részt (Act 2,46). A III–IV. századi gyülekezeti helyeken, a „háztemplomokban” már vannak arra utaló jelek, hogy az asztal (oltár) környezetét a legszentebb cselekmény alatt a hívek nem láthatták, mert függönnyel takarták el azt (pl. Qirqbizsa, Szíria). A „titokfegyelemnek” ez a formája főleg a keleti liturgiákban vált általánossá: a szír egyházakban (jakobita, káld) és ezek hatásterületein, pl. az indiai malabár és malankár, vagy Afrikában az etióp liturgiában az V–VI. századtól használtak és használnak ma is oltárfüggönyt. Az örmény oltár elválasztó függönye (varakujr) is e rétegből származik, használatáról az V. századtól kezdve vannak bizonyítékok. Bizánc szertartásainál a függöny helyett a szentélyt a hajótól elválasztó falat építettek, rajta ajtókkal (ikonosztaszion). A titokfegyelemnek ez a megnyilvánulása még a sokkal egyszerűbb és racionálisabb római liturgiát sem hagyta érintetlenül, a VI. században a nagy bazilikák oltárait a liturgia bizonyos részeinél itt is elfüggönyözték. Ugyanez kimutatható a korai nyugati, ún. gallikán liturgiáknál is.

A középkori fejlődés során egyre erősödött a templomon belül a „laikusok” és a „klerikusok” elkülönülése, ami a hívek számára további képzeletbeli függönyöket is hozott: a papság ruházata, a „vestita romana”, a köznép számára egyre kevésbé érthető latin nyelv, a népének helyett a templomi kórus, a „schola” megjelenése. Tényleges elválasztást jelentett az altemplomok miatt megemelt szentély vagy papi kórus belső fallal (lettner) történő elválasztása.

Az általános titokfegyelemtől függetlenül a nagyböjt során további ábrázoló jelképek is kialakultak. A hívek figyelmét a „szent negyvennap” alatt az Egyház elsősorban Krisztus szenvedésére akarta felhívni azzal is, hogy a böjti időben az oltárok díszzeit (képek, szobrok) fekete vagy lila lepelletel eltakarták. Elsősorban germán területen olyan szokás is kialakult, hogy az egész oltártér elé hímzett függönnyt húztak (böjti lepel, Hungertuch), amelyen Jézus szenvedésének jelenetei voltak láthatók. Leírásokból tudjuk, hogy Magyarországon is voltak ilyen függönyök (pl. Sopron, Szent György-templom, 1534, Ecseg, 1727), azonban sajnos nem maradtak meg. A böjti lepel egyik legszebb, máig is „működő” példánya az ausztriai Gurk dómjában található. Ezzel rokon az örmény liturgiának az a máig élő szokása, hogy a nagyböjt liturgiáit végig behúzott függöny mögött végzi a pap, az Örömhírvétel ünnepét, virágvasárnapot és nagycsütörtököt kivéve. Nagypénteken pedig, amikor egyáltalán semmilyen szertartást nem végeznek, a fekete oltárfüggöny előtt állítják föl a Jézus sírját jelképező epitáfiumot.

A templomi ékességek letakarásának egyik —ma némiképpen érthetetlen— szokása, hogy Húsvét előtt egy vagy két héttel az oltárokon lévő feszületeket is fekete vagy lila lepelletel vonják be. Érthetetlen, amennyiben a nagyböjt során éppen Jézus szenvedését és megváltó halálát kellene a figyelem középpontjába helyezni, és nem eltakarni. E szokás eredete a karoling kori frank-római liturgiára (VIII–IX. sz.) nyúlik vissza. Ekkor ugyanis az oltáron még nem feszület állt, hanem ékkövekkel kirakott díszes kereszt (crux gemmata). Ennek díszzeit valóban el kellett takarni, s ez a hagyomány megmaradt akkor is, amikor az oltárkereszt már a megfeszített Jézust ábrázolta (feszület). Új ábrázoló szimbólumot jelentett, amikor az így eltakart feszületről nagypénteken a kereszthódolat keretében távolították el a leplet, mintegy dramatizálva a hívek szeme elé tárva a megfeszítés eseményét. A keresztfa előtti hódolatnak némileg eltérő formája már fellelhető a VI–VIII. században a gallikán liturgiákban. Ezekből és a letakart kereszt dramatikus „leleplezéséből” alakult ki a máig is élő és használatos szertartás. A jelképrendszer további bővülését jelenti, amennyiben a letakart keresztet kapcsolatba hozzák Jézus „elrejtőzésével” (Mt 23,39 vagy Jn 8,59), vagy elfogatás előtti gyötrődésével a Getszemáni majorban (Mt 26,38–44).

Guzsik Tamás

(Megjelent az Ararát, VI/3. 2000. március 31-i számában)